

ВИРОЩУВАННЯ БАВОВНИКА В СВІТІ ТА УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В останні роки в Україні почав зростати інтерес до вирощування бавовнику, що перш за все обумовлено кліматичними змінами. Попередні спроби вирощувати бавовник у промислових масштабах були невдалими через несприятливі кліматичні умови - недостатню кількість температур, яких потребує бавовник для повноцінного розвитку. Науковий досвід підтверджує доцільність поновлення посівів даної культури, оскільки тепер кліматичні умови Півдня України цілком підходить для цього. Крім того, у світі постала глобальна проблема нестачі сировини для виробництва пороку, а бавовник є важливим складником цього виробництва. З цих причин Українська влада запустила цільову ініціативу з виробництва бавовнику, яка спрямована на заохочення аграріїв вирощувати дану культуру [1]. Це дослідження спрямоване на оцінку стану виробництва бавовнику у світі, аналіз перспектив його вирощування в Україні з врахуванням сучасних кліматичних умов, а також висвітлення викликів на шляху промислового виробництва даної культури.

Перші спроби вирощувати бавовник в Україні були зроблені у 1827 році, тоді в Херсонській області засіяли 5 га бавовнику. Посіви цієї культури набули промислових масштабів в 30-х роках і за 5 років кількість посівних площ зросла у 8 разів. Розвиток галузі було перервано німецькою окупацією, але згодом у 1945 році знову відновився. Через несприятливі кліматичні умови, які тоді склалися на півдні України, врожайність бавовнику була значно меншою ніж в інших регіонах. Світова норма врожайності тоді складала 20-30 ц/га, в Україні - лише 2-2,5 ц/га. Собівартість українського бавовника-сирцю значно перевищувала собівартість середньоазійського [2]. З 1950-х років бавовництво в Україні було припинено, і посилено вирощування цієї культури в країнах Закавказзя та Середньої Азії.

Бавовник - теплолюбна культура, що добре росте в регіонах з тривалими безморозними періодами, великою кількістю тепла та сонячного світла. При заморозках до мінус 1-2 °C рослина гине як на початку вегетації, так і восени [3]. Протягом активного вегетаційного розвитку оптимальними для бавовнику є температура 21-37 °C. Перевищення даного порогу на тривалий період погіршує стан посівів та знижує якість продукції [4]. Для бавовнику найкраще підходять суглинисті ґрунти багаті на глину та органічні речовини, з кислотністю від слабкокислих до слаболужних (5,8-8,0). Важливою умовою для повноцінного розвитку даної культури є достатня кількість вологи. Недотримання кількості вологи знижує врожайність та призводить до обсіпання коробочок. Економічно доцільно вирощувати бавовну в регіонах з середньорічною кількістю опадів 850-1100 мм [4]. Питання вологозабезпечення може бути вирішене шляхом зрошення, а температури залежать виключно від кліматичних факторів [5].

За останні 30 років відбулося підвищення середньорічної температури в Україні на 1,2°C і найбільш вираженою така тенденція спостерігається на півдні. Темп підвищення температури повітря в деяких областях України вищий на 1,5-2 рази ніж в країнах Європи [6]. Також спостерігається зрушення кліматичної зони Півдня України, що охоплює Одеську, Херсонську, Миколаївську та інші області, близько на 100 км. Саме ці області розглядаються як найбільш перспективними для вирощування бавовнику. У 2024 році у восьми фермерських господарствах та одному науково-дослідній ділянці Українського інституту експертизи сортів рослин в Одесі було висаджено експериментальні плантації бавовнику. Дослідні ділянки знаходяться поряд з селом Новоселівка, в Саратському, Роздільнянському та Кілікійському районах. Засіяна площа склала 5 га [6], при цьому було використано різні сорти бавовнику, два - з США, два - з Німеччини, та два - з Туреччини. Всього було висіяно 110 кг насіння [7]. Важливими етапами експерименту є аналіз якості отриманої сировини, рівня врожайності, прибутковості та інших економічних показників. Дослідження підтвердили придатність Одеської області для промислового вирощування бавовни. У зв'язку зі стрімкими темпами зростання температур досить скоро сприятливі умови для його вирощування сформується і в центральній частині країни [6]. Максимальна врожайність бавовнику у 2024 році сягнула 2,4 т/га, а середня собівартість витрат на гектар склала 7 тис. грн. Важливо зважати на те, що насіння було безплатним, а збір проводився вручну, тому показник собівартості не є об'єктивним. У 2025 році стартував другий етап посівної бавовнику [8].

Кабінет міністрів України підтримав ініціативу, згідно з якою держава надає підтримку у розмірі 10 000 грн за кожен гектар відведений на вирощування бавовнику. Загалом було закладено 300 млн грн на 30 тис. га бавовнику. Держава покриватиме третю частину витрат на вирощування нової культури. На думку фахівців такої підтримки буде достатньо аби заохотити фермерів, адже аграрії півдня отримують дохід до 300 доларів з га, а бавовна здатна забезпечити прибуток у 500-1000 доларів з га [4]. Ініціатива стосується Одеської, Херсонської та Миколаївської областей. Її ціллю є створення сприятливих умов для того, щоб бавовник почав активно вирощуватися в українських господарствах і набув стратегічного значення в розвитку аграрного господарства й держави в цілому. Постанова спрямована на створення нових робочих місць: розвиток текстильної, легкої та переробної промисловості, зменшення залежності від імпортерів та забезпечення стабільного постачання сировини для обробної галузі [1].

Очікується, що активне висаджування бавовнику в Україні розпочнеться з 2026 року, і як наслідок на Одещині зросте обсяг промисловості, оскільки буде засновано нові підприємства з перероблення бавовняної

сировини. Лише 1 т бавовни сирцю здатна забезпечити 5 осіб роботою протягом року, що є особливо важливим для слабкорозвинених країн [9]. Не виключено й те, що відбуватиметься розвиток легкої промисловості на території України, що дозволить конкурувати з Туреччиною. Первинну обробку бавовнику, що включає відокремлення насіння від волокна, планується проводити в Україні. Залежно від довжини волокна буде використано для виготовлення порошу, або на котон. Потім сировина відправлятиметься до країн-партнерів: Румунії, Болгарії, Туреччини, де виготовлятиметься тканина та порошок. Виготовлення порошу за межами України значною мірою обумовлено безпековими факторами. Після такої переробки порошок знову постачатиметься в Україну для подальшого виготовлення босприпасів [5].

Збільшення посівів бавовнику потребує великих інвестицій. Дуже складно швидко збільшити кількість посівів бавовнику, оскільки необхідно враховувати специфічні погодні фактори, зокрема високі температури й доступ до поливу. Ми маємо обмеження і в кількості територіях, які підходять під такі посіви. Важливо щоб на території де висівається бавовник був наявний легкий доступ до водних ресурсів придатних на зрошення. У світі кількість родючих земель щороку зменшується і на це впливає багато чинників, такі як ерозія та інші процеси. Значним ризиком лишаються непередбачувані погодні умови у вигляді надмірної спеки або недостатньої кількості опадів, що може знизити врожайність. Також виникають деякі складнощі в питаннях живлення, боротьби зі шкідниками та забезпечення спеціалізованою сільськогосподарською технікою для збору врожаю [8,5].

Таким чином, світовий попит на бавовну збільшився, його виробництво є важливим складником забезпечення потреб різних галузей, зокрема текстильної та оборонного комплексу. Зважаючи на останні кліматичні зміни, що відбулися в Україні бавовник можна вважати перспективною культурою, що було підтверджено дослідним шляхом на експериментальних посівах в Одеській області. А зважаючи на державну підтримку, слід очікувати, що посіви будуть збільшуватися. Для подолання викликів слід зважати на досвід Китаю, Індії, Бразилії, США, Пакистану та інших країн, що мають значний досвід у виробництві та переробці даної культури.

1. Уряд надасть допомогу фермерам на вирощування бавовнику. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-nadast-dopomohu-fermeram-na-vyroshchuvannia-bavovnyku> (дата звернення: 09.09.2025).
2. Інститут водних проблем і меліорації НААН України. Вирощування бавовнику: місце в сівозміні, обробіток ґрунту, сівба та інші ключові моменти технології. Superagronom. URL: <https://superagronom.com/kartki/viroshchuvannya-bavovniku-misce-v-sivozmini-obro-id29636> (дата звернення: 10.09.2025).
3. Рослинництво: Підручник / О. І. Зінченко, В. Н. Салатенко, М. А. Білоножко; За ред. О. І. Зінченка. - К.: Аграрна освіта, 2001. - 591 с.
4. Черлінка В. Вирощування Бавовнику: Умови та Технології Обробки Полів. EOS Data Analytics. URL: <https://eos.com/uk/blog/vyroshchuvannia-bavovnyku/> (дата звернення: 09.09.2025).
5. Бодрова Г. «Біле золото» Одещини, яке стане порохом. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3918714-bile-zoloto-odesini-ake-stane-porohom.html> (дата звернення: 09.09.2025).
6. Несмачна М. Українське землеробство під тиском зміни клімату: чому зміна технологій вирощування - не тренд, а умова виживання?. Superagronom.com. URL: <https://superagronom.com/articles/801-ukrayinske-zemlerobstvo-pid-tiskom-zmini-klimatu-chomu-zmina-tehnologiy-viroshchuvannya-ne-trend-a-umova-vijivannya> (дата звернення: 09.09.2025).
7. В Україні завершують збір першого врожаю бавовника. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zavershuiut-zbir-pershoho-vrozhaiu-bavovnyka> (дата звернення: 09.09.2025).
8. Басанець О. Другий сезон вирощування бавовнику розпочався на Одещині: проблематика, економіка та перспективи. Superagronom. URL: <https://superagronom.com/news/20842-drugiy-sezon-viroshchuvannya-bavovniku-rozpochavsya-na-odeshini-problematika-ekonomika-ta-perspektivi> (дата звернення: 10.09.2025).
9. Filipenco D. From fields to fabric: the leading cotton producing countries around the world. Developmentaid. 2025. URL: <https://www.developmentaid.org/news-stream/post/168472/top-cotton-producing-countries-in-the-world> (date of access: 09.09.2025).